



## The Analysis of Popular Occupations Reflected in Yaghmay Jandaghi's Poems

Ameneh Bidarian<sup>1</sup>, Ali Mohammad Moazzeni\*<sup>2</sup>,  
Alireza Nikouei<sup>3</sup>

Received: 24/11/2023  
Accepted: 21/02/2024

\* Corresponding Author's E-mail:  
Moazzeni@ut.ac.ir

### Abstract

Literature has been a full-view mirror of social and economic developments. According to this macro perspective, the culture of work and life and the jobs that people have dealt with in some ways have been reflected in poetry. In fact, one of the written sources that can represent traditional occupations and popular beliefs about them is literature. These jobs were very common in traditional society but now are being forgotten due to the growth of societies and the dominance of industry, and they cannot be found except in museums. In this article, we will examine common occupations in the poems of Yaghma Jandaghi. Yaghma is one of the poets who, due to the diversity of his poems and the content of his works, has paid special attention to public culture and occupations of street and market people, and through their recollections, he has nurtured novel meanings and themes. Various occupations such as blacksmithing, gardening, grocery, sewing, nursing, etc.

1. PhD Candidate of Persian Language and Literature, Karaj branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran.

<http://www.orcid.org/0009-0005-9749-7176>

2. Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran.

<http://www.orcid.org/0000-0002-3950--7138>

3. Associate Professor of the Department of Persian Language and Literature, University of Guilan, Rasht, Iran.

<http://www.orcid.org/0000-0001-8428-5389>



Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.



have been reflected in his poems. The current research was carried out using a descriptive-analytical method. The results of the examination of occupations in Yaghma's poems show that his poetry, while having literary, aesthetic and meaning-making uses, also gives a clear picture of the economic and livelihood foundation of that time. In turn, it can open a new chapter of discussion under the title of work culture in the subcategory of public culture.

**Keywords:** Yaghma Jandaghi; popular culture; jobs; work culture; Qajar period.

### **Introduction**

So far, there has been no independent research on Yaghma's works, especially in the field of jobs in his court, and the studies conducted in this field have only investigated some aspects of his life and poetic features. Rahmani, Bint Al-Hadi, (2013) examined the poetry of the Jandaq, Khor and Biyabank poets, which Yaghma is famous for. Vilan Panah (2015) investigated the literary style of the ritual poems of Yaghma and the poets of his family. Mohammadi (2014) investigated three parts of narratives, mythological, religious and historical. Nazari (2017) introduced the tricks and innovations of Yaghma in satire.

### **Goals, questions, and assumptions**

The term folklore or mass culture "was introduced in Iran and its literature half a century ago, and gradually this term became popular in the sense of folk knowledge and knowledge of the masses of the people" (Ruh al-Amini, 2017, p. 266) and with the titles as "popular culture" and "people's culture". Public culture is divided into two parts, material and spiritual, "in the material part: clothing, housing, professions, food, people's way of life, and in the spiritual part: legends and myths, proverbs and sayings, songs, people's beliefs are examined" (Abbasian, 1999, p. 26). This study aims to investigate the reflection of occupations and professions in Yaghma's court and how they are used in Yaghma's poetry, and explain and analyze the themes of Yaghma's writings. This article seeks to answer these questions;



What occupations has Yaghma mentioned in his collection of poems? Which of the literary-aesthetic, social, artistic, and meaning-creating functions does the expression of these jobs have in Yaghma's poetry? What are the goals of the literary use of the name of occupations in the collection of Yaghma's poems, and to what extent can he be considered creative and innovative in the creation of original themes?

### **Discussion**

In each period, the diversity of professions is based on new needs after which, different social groups are formed based on the classification of jobs and professions. In a macro division, jobs are divided into fixed and mobile. In fixed jobs, the owner of the profession has a fixed place. But mobile businesses do not need a fixed place, such as businesses in bread, salt, water, quilting, etc. In many of Yaghma's poems, these social groups and their businesses are mentioned: such as blacksmiths, grocers, butchers, etc. In his poems, Yaghma mentions service and mobile jobs in addition to industrial and fixed jobs. Because Mirabi, Halaji, Kasht-Mali, Himeh-Kani, etc. have pointed out that generally, it was from the allegorical context of the culture of the parables of the people of the time. He was able to try to represent people's life by expressing various words. Secondly, he widened the fields of communication with the audience and finally, expressed each of these jobs according to the context of the words and the visual context. The content of those jobs create beautiful themes in his poetry. These terms have a literary-aesthetic function in Yaghma's poetry, which has been used to create themes and meaning.

### **Result**

Before introducing and explaining the job, Yaghma has considered its literary-aesthetic application in many cases in order to provide the basis for thematization through it. The point to ponder about his poetic themes and simulations is that before he was creative in this field, he was mostly an imitator of the literary traditions of the previous Khorasani and Iraqi style poets. Considering the industrialization of the society and the forgetting of the names of these professions, remembering them makes the names of the



## ***Culture and Folk Literature***

***E-ISSN: 2423-7000***

***Vol. 12, No.57***

***August – September 2024***

***Research Article***



professions that either do not have a name now or cannot be found except in museums.

### **References**

Abbasian, A. (2008). *Political culture in Persian proverbs and sayings*. Akhtaran.

Rooh Al-Amini, M. (1977). *Around the city with lights*. Zaman.



دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

سال ۱۲، شماره ۵۷، مرداد و شهریور ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

## بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه

### در اشعار یغمای جندقی

آمنه بیداریان<sup>۱</sup>، علی محمد موذنی<sup>۲\*</sup>، علیرضا نیکویی<sup>۳</sup>

(دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۰۳ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۰۲)

#### چکیده

ادبیات آینه تمام‌نمای تحولات اجتماعی و اقتصادی است. برحسب همین نگاه کلان، فرهنگ کار و زندگی و مشاغلی که مردم به‌نوعی با آن‌ها سروکار داشته‌اند، در شعر شاعران بازتاب یافته است. درحقیقت یکی از منابع مکتوبی که می‌تواند نمایانگر مشاغل سنتی و باورهای عامه در باب آن باشد، ادبیات است. چه بسا مشاغلی که در جامعه سنتی بسیار رایج بوده و امروزه با رشد جوامع و چیرگی صنعت یا در حال فراموشی هستند و کاربردی ندارند و یا جز در

۱. دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

<http://www.orcid.org/0009-0005-9749-7176>

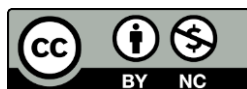
۲. استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

\*Moazzeni@ut.ac.ir

<http://www.orcid.org/0000-0002-3950-7138>

۳. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

<http://www.orcid.org/0000-0001-8428-5389>



Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

موزه‌ها نمی‌توان از آن‌ها نشانی یافت. در این مقاله به بررسی مشاغل عامه در اشعار یغمای جندقی می‌پردازیم. یغما از شاعرانی است که با توجه به تنوع منظومه‌ها و وجه محتوایی آثارش به فرهنگ عامه و مشاغل مردم کوچه و بازار توجه ویژه‌ای داشته و به میانجی یادکرد آن‌ها، معانی و مضامین بدیعی را پرورانده است. در اشعار او شغل‌های مختلفی چون آهنگری، باغبانی، بقالی، پاره‌دوزی، پرستاری و ... انعکاس یافته است. پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی صورت گرفته است. نتایج حاصل از بررسی مشاغل در اشعار یغما نمایانگر این امر است که شعر وی ضمن اینکه برخوردار از کاربرد ادبی - زیباشناختی و معناآفرینی است، تصویری روشن از بنیان اقتصادی و معیشتی آن روزگار را هم نیز به دست می‌دهد که به نوبه خود می‌تواند باب بحث جدیدی را تحت عنوان فرهنگ کار در زیرمجموعه فرهنگ عامه بگشاید.

**واژه‌های کلیدی:** یغمای جندقی، فرهنگ عامه، مشاغل، فرهنگ کار، دوره قاجار.

#### ۱. مقدمه

در فرهنگ ایرانی - اسلامی چه در قالب شعر، ضرب‌المثل و داستان، مطالب گسترده‌ای درباره مسئله کار و فعالیت مشاهده می‌شود که به نوعی بیانگر اهمیت و ارزش کار در فرهنگ و تاریخ ماست. شاعران و بزرگان این سرزمین با تأمل در واقعیت‌های زندگی، دقت در رفتار و مشاغل و حرف مردم جامعه در آثار مکتوب خویش تصویری روشن از جامعه زمان خویش را در تمامی زمینه‌ها از جمله شیوه و نوع زندگی مردم و باورهای رایج در روزگار خویش نمایانده‌اند. با تعمق و تأمل در آثار ادبی هر دوره، می‌توان فرهنگ مشاغل همان دوره را بررسی کرد، چراکه ادبیات هر دوره، آینه تمام‌نمای باورهای جامعه زمان خود است.

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

یغمای جندقی (۱۱۹۶ق) شاعر پرآوازه عهد قاجار که با وجود تقلید از سبک پیشینیان جزو نوآوران شعر بازگشت به‌شمار می‌آید، شاعری مردمی است. وی با توجه به زمینه‌های ادبیات بیداری که در ابتدای دوران مشروطیت در حال شکل‌گیری بود، توانست با بیان حرف گوناگون اولاً سعی در بازنمایی زندگی مردم داشته باشد، ثانیاً زمینه‌های ارتباط با مخاطب را گسترده‌تر کند و نهایتاً اینکه با بیان هرکدام از این مشاغل با توجه به بافت کلام و زمینه تصویری و محتوایی آن مشاغل، مضمون‌های زیبایی را در شعر خود ایجاد سازد.

در دیوان یغما، نگاه و بینش شاعر نسبت به جامعه عصر خود بسیار موشکافانه است و نکته‌های حائز اهمیتی را درباره اصناف و جایگاه آن‌ها در بین مردم بیان می‌کند.

این تحقیق در راستای پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر صورت گرفته است:

۱. یغما در مجموعه اشعار خود از چه مشاغلی یاد کرده است؟
  ۲. بیان این مشاغل در شعر یغما برخوردار از کدام یک از کارکردهای ادبی - زیبایی‌شناختی، کارکرد اجتماعی، کارکرد هنری و کارکرد معناآفرینی است؟
  ۳. کاربرد ادبی نام مشاغل در مجموعه اشعار یغما ناظر به چه اهدافی بوده و چه اندازه می‌توان وی را در آفرینش مضمون‌های بدیع و نو، مبدع و نوآور دانست؟
- این پژوهش به شیوه کتابخانه‌ای و از طریق گردآوری منابع، یادداشت‌برداری و تجزیه و تحلیل داده‌ها، صورت پذیرفته است و دایره پژوهش دیوان یغما (تصحیح سیدعلی آل‌داود) بوده است و با جست‌وجوی انواع مشاغل در دیوان، جلوه‌هایی از فرهنگ مشاغل عامه را به خواننده معرفی می‌کند.

## ۲. پیشینه پژوهش

تاکنون درخصوص آثار یغما و به‌خصوص در زمینه مشاغل و پیشه‌ها در دیوان وی پژوهشی مستقل صورت نگرفته است و پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه تنها به بررسی برخی از زوایای زندگی و ویژگی‌های شعری او پرداخته است که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

رحمانی (۱۳۹۲)، در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی و تحلیل شعر شاعران جندق، خور و بیابانک در دوره قاجایه»، به بررسی شعر شاعران جندق، خور و بیابانک پرداخته که یغما به‌عنوان معروف‌ترین شاعر مطرح شد. ویلان‌پناه (۱۳۹۵)، در پایان‌نامه خود با عنوان «سبک ادبی در اشعار آیینی یغمای جندقی و خاندان او» به بررسی سبک ادبی اشعار آیینی یغما و شاعران خاندان او پرداخت. محمدی (۱۳۹۴)، در پایان‌نامه خود با عنوان *بازتاب شاعرانه روایت‌های اساطیری، دینی و تاریخی در دیوان اشعار یغمای جندقی*، به بررسی سه بخش روایات، اساطیری، دینی و تاریخی پرداخت. نظری (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای با عنوان «معرفی هجو و اهمیت آن»، به شناساندن شگردها و نوآوری‌های یغما در هجوسرایی پرداخت. نصرت‌الله (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان «یغمای جندقی عبیدی دیگر در دوره قاجار»، یغما را عبیدی دیگر در دوره قاجار می‌داند که لبه تیز تیغ خود را متوجه قاضی و شحنه کرده است.

## ۳. چارچوب نظری

### ۳-۱. تعاریف و ویژگی‌های فرهنگ عامه

فرهنگ به‌طور اعم عبارت است از تمام دستاوردهای مادی و غیرمادی اعم از آداب و رسوم، باورها، ارزش‌ها، هنجارها، زبان و ... که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود.



بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

فرهنگ عامه یا فولکلور دانشی است همگانی از آداب و رسوم، سنت، انواع بازی‌ها و سرگرمی‌ها، موسیقی، هنر و هرآنچه که به زندگی روزمره مردم مربوط می‌شود. «رواج این اصطلاح حدود نیم‌قرن سابقه دارد. صادق هدایت آن را در کتاب *فواید گیاه‌خواری* و *نیرنگستان* به کار برد. به تدریج اصطلاح فولکلور به معنی دانش عامه، دانستنی توده مردم و فرهنگ عامه رواج یافته است» (روح‌الامینی، ۱۳۵۷، صص. ۲۷۵ - ۲۷۶).

فرهنگ عامه به دو بخش مادی و معنوی تقسیم می‌شود. «در بخش مادی؛ لباس، مسکن، پیشه‌ها، خوردنی‌ها، شیوه زندگی مردم و در بخش معنوی؛ افسانه‌ها و اسطوره‌ها، امثال‌وحکم، ترانه‌ها، باورهای مردم مورد بررسی قرار می‌گیرد» (عباسیان، ۱۳۷۸، ص. ۲۶).

اگر مهم‌ترین ویژگی فرهنگ عامه را تکرارپذیری و قابلیت انتقال آن به نسل‌های آینده بدانیم، پس اصلی‌ترین جایگاه بروز و نمود فرهنگ عامه، زبان خواهد بود. زبان عامه شامل: مفردات، تعبیرات، کنایات و مثل‌هاست که مجموعه امثال‌وحکم و فرهنگ عامه را شکل می‌دهد. نمود فرهنگ عامه در شعر دوره قاجار بسیار چشمگیر است. شاعران این دوره برای ارتباط گسترده‌تر با مخاطب به کاربرد تعابیر، مثل‌ها و اصطلاحات عامه در شعر خود می‌پرداختند، به طوری که تصنیف‌های عامه سیاسی در میان مردم رواج یافت. در آثار هنرمندی مانند یغما صور متنوعی از توجه به زبان و فرهنگ مردم وجود دارد که در ادامه بدان خواهیم پرداخت.

#### ۴. بحث و بررسی

در هر دوره‌ای، تنوع حرفه‌ها و تخصص‌ها با توجه به نیازهای جدید در طول زمان به وجود آمده و به دنبال آن گروه‌های اجتماعی مختلفی براساس طبقه‌بندی مشاغل و

حرف شکل می‌گیرد. مشاغل در یک تقسیم‌بندی کلان به دو دسته ثابت و سیار تقسیم می‌شود. در مشاغل ثابت صاحب حرفه دارای جا و مکان ثابتی است تا توسط آن نزد مردم شناخته شود. اما مشاغل سیار به جا و مکان ثابتی نیاز ندارد، آن‌ها کوچک به کوچک و محل به محل می‌رفتند تا کالا یا خدمات خود را عرضه کنند؛ مشاغلی چون نانی، نمکی، آب‌حوضی، آب‌شاهی، لحاف‌دوزی و ... .

در بسیاری از اشعار یغما به این گروه‌های اجتماعی و کسب و کارهای آنان اشاره شده است: از جمله: حداد، بقال، قصاب، قصار، میراب و ... . این نمونه‌ها نشان می‌دهد شاعر به فرهنگ عامه و مردم کوچک و بازار توجه ویژه‌ای داشته است. این اصطلاحات در شعر یغما برخوردار از کارکرد ادبی - زیبایی‌شناختی بوده که در جهت آفرینش مضمون‌پردازی‌ها و معناآفرینی مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین به نظر می‌رسد که یغما در این مضمون‌پردازی‌ها، متأثر از سنت ادبی شاعران گذشته پیش از آنکه مبدع باشد، مقلد بوده است. با وجود این بررسی و اهمیت توجه به این بخش از فرهنگ عامه می‌تواند باب بحث جدیدی را تحت عنوان فرهنگ کار بگشاید. در این مقاله، طبقه‌بندی گونه‌های پیشه‌وری از نظر شباهت در نوع مهارت و کار بوده است که در ذیل بدان می‌پردازیم.

#### ۱-۴. مشاغل صنعتی

- آهنگر (حداد):

آهنگری از قدیم‌ترین هنرهای فلزکاری است. «اولین آهنگر، حضرت آدم(ع) بود که این هنر را از جبرئیل آموخت» (شاملو، ۱۳۹۹، ص. ۷۵۴). در شاهنامه فردوسی، حضور شخصیتی با عنوان کاوه آهنگر را می‌بینیم. در نظام سنتی حرفه‌ها، آهنگران از دسته

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

صنعتگرانی بودند که آهن را در کوره تفته و قطعات فلزی را در فرایند چکش‌کاری به آلات گوناگون تبدیل می‌کردند. شاید بتوان گفت شیوه کاربرد آهن در بناها توانسته نمایانگر بخشی از هویت ایرانی باشد. در ادبیات فارسی واژه آهنگری با مفاهیمی چون سرسختی، مقاومت و سنگدلی قرین بوده است.

کلمه حداد در بیت زیر، کاربرد ادبی - زیبایی‌شناختی دارد. یغما در دو زمینه تشبیهی، سینه خود را در شور و گرم‌پویی چون کوره حداد و دل معشوق را در سختی و سنگدلی به آهن مانند کرده است. محاکاتی که شاعر در این بیت بین سختی آهن و دل معشوق برقرار می‌سازد، از جمله محاکات مشهوری است که در شعر شاعران پیشینه دارد. برای مثال در شعر حافظ و سعدی همواره بین دل و آهن این نسبت شباهت برقرار بوده و این سنت ادبی به واسطه تأثیرپذیری و تقلید از شاعران سبک عراقی در شعر یغما نیز تکرار شده است.

کدام آهن دلش آموخت این آیین عیاری کز اوّل چون برون آمد ره شب زنده‌داران زد  
(حافظ، ۱۳۷۵، ص. ۳۲۵)

چرا بر خاک این منزل نگریم تا بگیرد گل ولیکن با تو آهن دل دمم گیرا نمی‌باشد  
(سعدی، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۰)

آهن دلش از ناله نشد نرم چه حاصل کز سینه من کوره حداد توان کرد  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۱۴۰)

ابزار و آلات آهنگری چون سندان، پتک نیز برخوردار از کارکرد ادبی تشبیهی است که یغما به آن اشاره دارد:

جان و تن در سنگ و سندان پیش آن رخسار و خوی

موم در آذر کتان در ماهتاب آورده‌ای

(همان، ص. ۳۸۶)

گشت ازین آئینه گون دل سنگ تر آهن دلت

نادر اعجازی است این کز شیشه سندان پروری

(همان، ص. ۴۰۴)

به نرمی سندان دراز و درشت

که از گندگی در نگنجد به مشمت

(همان، ص. ۲۶۱)

گفتنی است که در قدیم اعتقاد داشتند، نور ماه جامه قصب و کتان را خراب می کند و این باور طبق یک سنت ادبی به یغما رسیده و وی آن را در بیت بالا به کار برده است. در بیت دوم، معشوق را در سنگدلی و سخت رویی به آهن مانند کرده است، در حالی که همین دل چون شیشه آینه گون است و از نظر شاعر این اعجاز بلند و پرشکوهی است که از شیشه، سندان را پروری، تضاد نمادین شیشه و سندان نیز در این بیت بسیار نمایان است.

دهخدا با مثل «هم نشین بد چون کوره آهن گران است، اگر جامه نسوزد، دود آن در تو نشیند» نگاه منفی مردم عامه را نسبت به این شغل بیان می کند (دهخدا، ۱۳۷۹، ص ۱۴۹۹).

شاملو در مثلی شغل آهنگری را در نظر مردم، مثبت می داند: «هر که در خواب آهنگر یا خود را ببیند که آهنگری می کند او را از جانب سلطان یا حاکم نفعی حاصل آید» (شاملو، ۱۳۹۹، ص. ۷۵۴).

- **حلاج**: کسی که پنبه را از پنبه دانه جدا کند. پنبه زن، نداف (دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل «حلاجی»).

این پیشه در زمره مشاغل سنتی ایران با دیرینگی بسیار کهن است و از جمله مشاغل سیار به حساب می آمده است. حلاجان برای زدودن پنبه از چوب و خاشاک، آن را با

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

ابزاری مخصوص به نام «کمان حلاجی» می‌زدند که به چوب آن «کبوده» می‌گفتند. حلاجان این چوب را از درخت بید یا چنار که بسیار محکم و سبک بود تهیه می‌کردند. برای درست کردن زه نیز از روده گوسفند استفاده می‌شد. ابزار دیگر حلاجان مضراب گوشت کوب‌مانندی به نام «چَک» یا «مُشته» با سری گرد و وزن تقریبی یک کیلوگرم بود. حلاج به هنگام زدن پنبه، مضراب را به زه کمان می‌کوفت و این کار را مداوم انجام می‌داد تا پنبه باز شود و خاشاک از آن جدا گردد. مستوفی در کتاب شرح زندگانی من می‌گوید: «هیچ وقت یک داش به کسب حلاجی، دلالی، حمالی و... مشغول نمی‌شد» (مستوفی، ۱۳۸۸، ج. ۱، ص. ۳۰۴). از این گفته می‌توان چنین برداشت کرد که این شغل مربوط به طبقات پایین جامعه بود.

در باور عامه رسم بر این بود که «حلاجی را به خانه می‌آوردند و از دختر مجرد می‌خواستند که از میان زه کمان حلاج بگذرد و براین باور بودند که پاره شدن زه کمان منجر به گشایش بخت دختران می‌گردد» (ذاکرزاده، ۱۳۷۳، ج. ۱، ص. ۲۸۱). این پیشه در عصر حاضر در زمره مشاغل کم‌رونق و مهجور است. باین حال در برخی مناطق کشور هنوز این شغل به حیات خود ادامه می‌دهد. یغما تنها در یک بیت، در منظومه سرداریه در یک بافت طنزآمیز و کنایه‌گونه از کلمه حلاج بهره برده است. وقتی کسی مورد عتاب و خطاب و تنبیه مشارالیه قرار می‌گیرد، پشم و پنبه‌اش بر باد می‌رود. اگر بتوانیم کنایات را به سه دسته: کنایات قاموسی؛ کنایات زبانی (مردمی) و کنایات ابداعی تقسیم کنیم در شعر یغما با توجه به هجویات و اشعار فکاهی و مراثی وی، می‌توان سه نوع کنایه فوق را در شعر وی مورد پی‌جویی قرار داد. در بیت زیر، پشم و پنبه کسی را بر باد دادن، کنایه از نابود کردن کسی است به نوعی از جنس کنایات زبانی یا مردمی است که همراه با اغراق بیان شده است.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه \_\_\_\_\_ سال ۱۲، شماره ۵۷، مرداد و شهریور ۱۴۰۳

با این خُمشم که پیش حلاجی وی تا چک زده پنبه و پشم است به باد  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۴۲۲)

دهخدا در *امثال و حکم* نگاه تحقیرآمیز مردم عامه را به این شغل این گونه به تصویر کشیده است که علی‌رغم کمان‌داری حلاج، او مرد جنگ نیست.

- کار هر بافنده و حلاج نیست / از کمان سست سخت انداختن (دهخدا، ۱۳۷۹، ص. ۱۱۸۲).

چنانچه ذکر شد از آنجایی که حلاجان به درون خانه‌ها می‌رفتند، گاهی از مسائل خصوصی زندگی مشتریان اطلاع می‌یافتند. این موضوع را در مثل‌های مرتبط با این شغل مشاهده می‌کنیم: «استاد پنبه‌زن، پنبه‌ات را بزن هرچه دیدی دم مزن» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۳۳۵).

#### ۲-۴. مشاغل خدماتی

##### - باغبان:

در باب اهمیت باغبانی همین بس که تمدن ایران، تمدنی بر پایه کشت و زرع و باغبانی بوده است. بر همین اساس تمدنی که بر مبنای کشت و باغبانی بنا شده باشد، بالطبع اهمیت مشاغلی که پایه و قوام یک تمدن هست در فرهنگ مکتوبش ظهور دارد. برای مثال می‌توان به کتاب *مفاتیح‌الارزاق* محمدیوسف نوری که یکی از مستوفیان ایالت فارس بود، اشاره کرد. «این کتاب دایره‌المعارف مصور کشاورزی و اصول باغ‌سازی عصر قاجار است. موضوع کتاب صرفاً به جنبه‌های باغبانی محدود نمی‌شود بخش قابل توجهی به فرهنگ و باورهای عامه در باب گیاهان و درختان اختصاص دارد» (جمال‌الدین، ۱۳۹۷، ص. ۶). یغما در بیت زیر با توجه به مناسبات ادبی بین کلمات باغبان، قمری و سرو، مضمون غنایی و عاشقانه‌ای را پرورده است. نسبتی که در اینجا

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

بین سرو و قمری برقرار شده، نسبتی هدفدار و متأثر از یک سنت ادبی بوده، چراکه در سنت ادبی ادب فارسی، قمری عاشق سرو هست.

دستم مگیر ای باغبان تا پای قمری بشکنم کآزرده می سازد همی آن سرونوبالیده را (یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۹۳)

باغبان‌ها بیشتر افراد فعالی هستند که در مراقبت از باغ روزگار می‌گذرانند. آن‌ها فقط روی یک کار متمرکز نیستند و فعالیت‌هایی از قبیل: سبزی‌کاری، گل‌کاری و... نیز دارند. چنانکه در ضرب‌المثلی آمده است که «از چوپان‌ها برّه از باغبان‌ها تره باید خواست» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۲۸۶). یغما در بیت زیر در یک شبکه تصویری زیبا، به باغبانی اشاره دارد که خود گلچین گل‌های زیباست و ذوق فریادی برای بلبلان باقی‌نمانده که بخواهند گله و شکایتی داشته باشند. در واقع یغما در این بیت به همان کنایه قاموسی «از ماست که بر ماست» اشاره دارد که در شعر شاعران فراوان بدان اشاره شده است.

نماند بلبلان را ذوق فریاد در آن گلشن که گلچین باغبان است (همان، ص. ۱۱۴)

شاعران دوره بازگشت به سبب فقر فرهنگی جامعه، سستی و رخوت حاکم بر ادبیات به پیروی از اسلوب‌های کهن پرداختند و در سطوح زبانی، ادبی و فکری سبک خراسانی و عراقی را الگوی خود قرار می‌دادند. یغما در بیت زیر گویی معنای یک بیت حافظ را در زمینه تصویری دیگر قرار داده است تا بتواند زمینه افناعی کلام را گسترده‌تر کند.

ز عشقِ ناتمامِ ما جمالِ یار، مُستَغنی است

به آب و رنگ و خال و خط، چه حاجت روی زیبا را؟

(حافظ، ۱۳۷۵، ص. ۸۱)

و یغما چنین سروده است:

نزیید صنعت مشاطه آن رخسار نیکو را به سعی بوستان پیرا چه حاجت باغ مینو را

(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۹۰)

سبزه سر زد از گلشن در خط شدم از باغبان گفت آوخ چون کنم خود رواست داغ این لاله را

(همان، ص. ۹۴)

در بیت بالا، شاعر در یک کاربرد ادبی و زیبایی‌شناسانه به واسطه یک حسن تعلیل، داغداری گل لاله را در این می‌داند که سبزه در گلشن به خودنمایی برخاسته و لاله از این جفای روزگار، خون می‌خورد و خاموش است. این حسن تعلیل، درحقیقت حاصل نوعی نگرش شاعرانه به جهان است که اغلب رفتار پدیده‌های جهان را تقلید و محاکاتی از احوال شاعر می‌داند، تقلید و محاکاتی که شاعر با نوعی نگاه اشراقی آن را کشف کرده است. بیت زیر نیز متأثر از شبکه تصویری است که حافظ نیز در شعر خود بدان اشاره کرده است.

هر که چون لاله کاسه گردان شد

زین جفا رُخ به‌خون بشوید باز

(حافظ، ۱۳۷۵، ص. ۳۳۲)

در ضرب‌المثل‌ها و باورهای عامه می‌توان شواهدی را یافت که نشان از نفوذ فرهنگ باغبانی در ذهن ایرانی دارد. ضرب‌المثل: «اگر باغبان بنخیل نباشد، باغ چه احتیاجی به حصار دارد؟» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۳۴۸)، نشان می‌دهد که در نظر مردم باغبان باید بخشنده باشد و باغ خود را حصار نکند. و نیز از باورهای عامه مردم در مورد شغل باغبانی آمده است: «باغبانی که درخت مو می‌کارد، بهتراست ریش نداشته باشد» (همان، ص. ۴۶۹).



بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

## - بقال:

دهخدا معنی «تره فروش و غله فروش» را برای واژه بقال آورده و بقال را لغتی عامی دانسته و شکل صحیح آن را «بدال» می‌داند. از معانی دیگری که برای آن ذکر می‌کند «سبزی فروش» است. دهخدا در ادامه «بقال» را به معنی «خواربارفروش» هم می‌آورد (دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل «بقال»). بقالی از جمله شغل‌هایی بوده که نیاز به مکان ثابت برای فروش مایحتاج عمومی داشته است. در فرهنگ ایران، وجود بازار بدون بقال قابل تصور نبوده، چنانکه در ضرب‌المثلی آمده است: «بازار بدون بقال و جنگل بدون شغال نمی‌تواند باشد» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۴۶۳).

با توجه به نیاز روزانه مردم به خواروبار و غلات در عین عدم تمکن مالی در خرید، از یک طرف نسیه‌بری در بقالی‌ها گویی رسم معمول بوده است و از طرفی این امر چندان خوشایند صنف بقالان نبود. چنانکه سعدی در مورد حسرت بقالان می‌گوید: «نفس را وعده دادن به طعام آسان‌تر است که بقال را به درم» (سعدی، ۱۳۸۴، ص. ۱۱۲).

یغما در بیت ذیل در یک کاربرد ادبی در یک بافت طنزآمیز، ترکیب تشبیهی بقال‌طبع را ایجاد کرده است. در این دو بیت، یغما به نوعی به مهارت و چیرگی خود در انواع شعر جد و طنز اشاره دارد و به مخاطب می‌گوید که اگر طالب شوخی و طنز هست می‌توانم سخنانی از جنس فحش مادر به تو بگویم و گرنه طبع شعری دارم که از او دُرّ و گوهر می‌ریزد. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

درین سوق از سفیدی و سیاهی  
بخیر از من بهتر نرخی که خواهی

اگر شوخی خری این فحش مادر

و گر بقال‌طبع این نقل و گوهر

(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۲۲۹)

### - شکر فروش:

شکر فروش به معنی تاجر و فروشنده شکر است و در ادب فارسی علاوه بر معنای قاموسی خود، در یک بافت غنایی، استعاره از معشوق، لب معشوق و استعاره از سخنان زیبا نیز قلمداد شده است. چنانکه حافظ می گوید:

شکر فروش که عمرش دراز باد چرا تَفَقُّدی نکنند طوطی شکرخا را  
(حافظ، ۱۳۷۵، ص. ۸۱)

در بیت زیر نیز شاهد تکرار این خوشه تصویری در یک زمینه غنایی هستیم. گفتنی است در گذشته شکر و قند بیشتر از مصر و هند وارد ایران می شد و یغما با اشراف و آگاهی بر این دقیقه، ابیات زیبا را سروده است.

تا شدم در رسته شیرین لب شکر فروش کاروان مصر در تنگ است از بازار من  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۱۷۱)

تا یار شکر خنده ز دربند نیاید از مصر به ری قافله قند نیاید  
(همان، ص. ۱۴۵)

چنانکه سعدی هم به آن اشاره دارد:  
شکر فروش مصری دیگر شکر نیارد این دست شوق بر سر و آن آستین فشانان  
(سعدی، ۱۳۸۴، ص. ۵۶۳)

### - قصاب:

حضور پیشه‌ها در شعر فارسی از ابتدا جلوه‌های گوناگونی داشته، بعضی از پیشه‌ها با توجه به زمینه کار و ابزارآلاتی که به کار می بردند، در ادب فارسی چندان جلوه مثبتی ندارند. یکی از این شغل‌ها، شغل قصابی بود. با توجه به ابزارآلات و پنجه خونین وی در معنای کنایه‌ای آدم‌کش و جلاد به کار رفته است.

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

قصابی همواره از مشاغلی بوده که موصوف به سنگدلی و غضب بوده است. چه بسا طبق یک سنت ادبی همین الگوی محتوایی در باب این پیشه از شاعری به شاعری دیگر انتقال یافته است. چنانکه سعدی در بیت زیر از اخلاق تند و عبوس قصابان سخن می‌گوید:

به تمنای گوشت مردن به، که تقاضای زشت قصابان  
(سعدی، ۱۳۸۴، ص. ۱۲۴)

بر همین قیاس، شغل قصابی به باورهای عامه مردم و ضرب‌المثل‌ها راه یافته است:  
- سه چیز است که ندارد بنیاد: سربر، تربر و صیاد (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۱۲۲۲).  
- آنچه قصاب بکشد مردار نیست (همان، ص. ۲۳۴).

یغما در بیت زیر به نکته ظریف اجتماعی اشاره دارد که، هر کسی را بهر کاری ساخته‌اند. اگر چه قصاب و نعلبند هر دو با دام سروکار دارند، اما قصاب حق نعلبندی ندارد. در این بافت کنایه‌ای، یغما به نوعی شاعران هم‌دوره خود را به تحدی دعوت می‌کند. اگر شما نیز توان و طبع این چنین سخنی را دارید این گوی و این میدان!

چو کارت با اساس ریش‌خندی کجا قصاب داند نعلبندی؟!  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۲۲۴)

بیت بالا در واقع تأکیدی بر ضرب‌المثل زیر است که این‌گونه در افواه عامه راه یافته است:

- پدرم قصاب، من نعلبندی، یعنی چه؟ (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص ۶۲۷).

#### - پاره‌دوز:

پاره‌دوزی که با مترادف‌هایی چون پینه‌گری، وصله‌گری، لخت‌دوزی و لاخته‌دوزی از گذشته تاکنون به‌کار رفته به ترمیم لباس مندرس و پاره گفته می‌شد. از آنجایی که پارچه کمیاب بود بالطبع مردم بارها لباس پاره خود را به پینه‌دوز می‌سپردند. البته این

شغل اکنون هم رواج دارد و بیشتر برای بازسازی کفش و لباس است. پاره‌دوزی چونان شغل‌های خدماتی دیگر رواج عام داشت؛ چنانچه سعدی در بیت زیر به رواج و اعتبار این شغل اشاره دارد:

گر به غریبی رود از شهر خویش محنت و سختی نبرد پینه دوز  
(سعدی، ۱۳۸۴، ص. ۹۳)

در بیت زیر، یغما از پاره‌دوزی به‌عنوان یک صنف یاد کرده که به نوعی تأییدی بر رواج و کاربرد این شغل در آن روزگار است. در مثنوی خلاصه‌الافتتاح، ضمن بیان گله و شکایت از روزگار و تقدیر، این چنین از وصف حال خویش سخن می‌گوید.

ز کفش و گیوه روز سنگ‌باران گمان کردند یاران  
که من استاد صنف پاره‌دوزم برادر جان، برادر  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۲۱۳)

### خارکن (هیمه‌کن):

به بوته‌های خشک بیابانی، خار و خاشاک که به درد سوختن بخورد هیمه می‌گویند، همچنین به سرشاخه‌های خشک درختان، چوب و چيله، هیزم و فضولات خشک‌شده دام‌های اهلی نیز هیمه می‌گفتند، به کسی هم که کارش کندن هیمه و جمع‌آوری آن بود هیمه‌کن یا خارکن می‌گفتند. تهامی می‌گوید که «هر سال با آمدن چهارشنبه‌سوری، عده‌ای از جوان‌های شهر خارفروشی می‌کردند. به همین خاطر عده‌ای از آنان هر سال به بیابان‌های اطراف می‌رفتند و بوته جمع می‌کردند و برای فروش به شهر می‌آوردند، کاری که امروزه دیگر وجود ندارد» (عضدالدینی ملکی، ۱۳۹۸، ص. ۶۱).

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

نکته ظریفی که در ابیات یغما دیده می‌شود، سرود خارکن هست. گویی خارکن‌ها در هنگام کندن هیمه یا خار و جمع‌آوری آن‌ها، شعر و بیتی را هم‌نوایی می‌کردند تا اندکی از سختی کار کاسته شود.

طراز خرّمی نوشد حمال نوبهاران را      سرود خارکن برخاست جا برجا هزاران را  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۱۰۳)

باغ گل کاخ طرب بلبل مطرب یغما      وین دلاویز غزل زمزمه خارکن است  
(همان، ص. ۱۲۴)

### - خشت مال:

خشت جزو اولین مصالح ساختمانی است که از گذشته‌های دور برای ساخت‌وساز استفاده می‌شد و خشت‌مال به کسی گفته می‌شد که خشت می‌زند یا درست می‌کند. در فرهنگ لغت دهخدا واژه «خشت‌مال» به «خشت‌زن» تعبیر شده و در توضیح آمده است که پاره‌گلی را در قالب خشت‌زنی قرار می‌دادند و به شکل قالب درمی‌آوردند و سپس در آفتاب می‌گذاشتند تا خشک شود و بعد برای ساختن بنا به‌کار می‌بردند.

یغما در یک منظومه هجوآمیز با نگاه منفی از شغل خشت‌مالی یاد کرده است.

چو آن خشت‌مال دغای درشت      گه خاکبوس ار جهندت به پشت  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۲۶۲)

در کنایات و مثل‌های فارسی، خشت‌مالیدن به معنی دعوی دروغ و گزاف داشتن آمده است (دهخدا، ۱۳۷۹، ص. ۷۴۰). نظامی در بیت زیبایی، خشت‌مالی را در مقابل سخن‌دانی و سخنوری قرار می‌دهد و ارزش سخنوری را در سخن‌سنجی و کم‌گویی می‌داند.

لاف از سخن چو در توان زد      آن خشت بود که پر توان زد

(نظامی، ۱۳۷۲، ص. ۴۶۳)

همچنانکه گفته شد، خشت‌زنی در نظر مردم، چندان وزن و مقداری نداشته است و عموماً در نظرشان کم‌اهمیت شمرده می‌شد. چنانکه مولانا در بیت زیر تعبیر خشت‌زدن را کنایه از کار بیهوده کردن آورده است.

امرء و القیس آمده‌ست اینجا به کد در شکار عشق، خشتی می‌زند  
(مولوی، ۱۳۷۸، ص. ۳۹۸۸)

### - سَلَاخ:

سَلَاخی از مشاغلی است که در کشتارگاه، شخص به کندن پوست حیوانات می‌پردازد. این شغل نیز در باورهای عامه و امثال‌وحکم چندان مثبت تلقی نشده و برحسب روایت‌هایی آن را مکروه می‌دانستند.

- اگر با دیدن آدمی زاده می‌توانست یاد بگیرد، سگان سَلَاخ می‌شدند (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۳۴۸).

یغما در بیت هجواًمیز زیر بیشتر معنای کنایه آن را مد نظر داشته است.

تو سَلَاخی و کارت کندن پوست به حکم فطرت اینت شیمه و خوست  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۲۲۴)

قصاص سلخ امروز از ز من پرسند در فردا من و تشیب سَلَاخی و آن صحرای ... به  
(همان، ص. ۳۹۳)

در عابد انگیز سَلَاخی آمیز تا از این عبادت بهتر چه کار است؟  
(همان، ص. ۴۶۷)

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

### - صباغ:

صباغ یا رنگرز کسی که کارش رنگ کردن پارچه و غیر آن است. در کتاب *تاریخ اجتماعی ایران* دربارهٔ انحصار کار رنگرزی به یهودیان در قرن چهارم هجری در کشورهای اسلامی چنین آمده است: «در بسیاری از بلاد کار صباغی که شغلی پُردرآمد بود، در انحصار یهودیان قرار داشت، چه در این دوره که پارچه‌ها محکم و بادوام بودند، خلق با عوض کردن رنگ لباس‌ها می‌توانستند مدت بیشتری از آن استفاده کنند» (راوندی، ۱۳۸۷، ص ۹۳۰).

این جماعت معمولاً گیاهان رنگ‌دهنده را درون دیگ‌های رنگ‌پزی می‌ریزند، پس از جوشاندن و گرفتن جوهرهٔ رنگی‌شان، نخ‌ها را در آن فرو می‌کنند. سپس نخ‌ها را پهن می‌کنند تا خشک شده و رنگشان ثابت شود. با توجه به ضرب‌المثل «مگر خم رنگرزی است» (دهخدا، ۱۳۷۹، ص ۱۷۲۶)، به نظر می‌رسد شغل رنگرزی علاوه بر آنکه پُردرآمد بود، شغل راحت و آسانی هم بوده است؛ در اواخر دورهٔ قاجار، کارگاه‌های رنگرزی متعددی در کنار کارگاه‌های قالی‌بافی رونق گرفت. یغما در رباعی مرثیه‌گونه‌ای در مورد امام حسین<sup>(ع)</sup> در یک کاربرد ادبی - زیبایی‌شناختی، صباغ ازل را به‌عنوان استعاره‌ای از خداوند به‌کار برده که «نیل عزا را بر اطلس چرخ پوشانده است».

صباغ ازل طراز نهٔ اطلس چرخ  
بر نیل عزا کشید در ماتم تو  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص ۳۵۲)

گشته از حرق‌های گوناگون  
پشت ریشش چو کله صباغ  
(یغمای جندقی، ۱۳۶۲، ص ۱۳)

### - گازر و قصار:

گازری یا قصاری از مشاغلی است که افراد طبقهٔ پایین جامعه بدان اشتغال داشتند. در گذشته به کسانی که به شغل رخت‌شویی مشغول بودند، گازر می‌گفتند و قصار

کسی بود که جامه‌ها را می‌شست و آن‌ها را سفید می‌کرد. اسلامی ندوشن در کتاب *روزها*، تصویری زنده از این شغل دارد: «همیشه در قسمت‌هایی که جوی آب می‌گذشت، برو بیا و رونق بود. بچه‌ها به بازی مشغول بودند، چهارپایان را به آب خوردن می‌آوردند، و زن‌ها برای رختشویی نشسته بودند و وراجی می‌کردند» (اسلامی ندوشن، ۱۳۹۸، ص. ۶۸).

وسایل گازرها، ظروف بزرگ مسی بود و گاهی هم تگارهای سفالی و چوبی که با آن لباس را ضربه می‌زدند تا چرک و کثافات از آن خارج شود. در ضرب‌المثل‌ها نیز آمده است که: «چوب لباس کوبی، گندم کوب نمی‌شود» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۷۹۰). اما پارچه‌های ظریف را با پا لگدمال می‌کردند و سپس با آب تمیز می‌شستند و در مواردی با استفاده از اجسام داغ مانند کتری آن‌ها را اتو می‌زدند. «آن‌ها لباس‌ها را با استفاده از گیاهی به نام چوبک می‌شستند و مجبور بودند چوبک را در دیگ‌های بزرگ بجوشانند و از آب آن به‌عنوان مایع پاک‌کننده لباس استفاده کنند» (نوین اردکانی، ۱۳۹۱، ص. ۸۳). شغل گازری در شعر شاعران همواره با شبکه تصویری جامه‌شویی و پاکی و ناپاکی جامه به‌کار رفته است. محاکاتی که در این شعرها از این شغل مطرح شده، عموماً یکسان بوده است. در گذشته گازران دارای جا و مکان مخصوصی بودند که عموماً نزدیک مصب رودخانه یا به رودی راه داشت و مردم برای شستن جامه و گلیم خود به آنجا می‌رفتند. چنانکه مولانا در بیت زیر از محله گازران یاد کرده است. جامه‌شویی کرد خواهی ای فلان رومگردان از محله گازران (مولوی، ۱۳۷۸، ص. ۳۸۹۵)



بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

سعدی نیز در گلستان در یک بافت تعلیمی به این شغل توجه داشته است و تلویحاً به این ضرب‌المثل اشاره دارد که می‌گوید: آن را که حساب پاک است، از محاسبه چه پاک است؟

توپاک باش و مدارای برادر از کس پاک      ز نند جامه ناپاک گازران بر سنگ  
(سعدی، ۱۳۸۴، ص. ۴۳)

از میان گازران، «گازران شهر ری» گویی در این شغل شهرت بیشتری داشته‌اند. چنانچه هم در ضرب‌المثل‌ها و شعر یغما به گازران این ناحیه توجه شده و یغما نیز در بیت خود بدان توجه کرده است.

- تو را با گازران ری چه کار است / که جامه خوب شویند یا نشویند؟ (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۷۱۶)

- مرا با گازران ری چه است؟ (همان، ص. ۱۶۵)

شو جامه‌آلوده خود زن بر سنگ      زن قحبه به گازران ری کارت چیست  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۴۱۶)

یغما در بیت بالا، ضمن اندازی که به مخاطب می‌دهد به او می‌گوید اگر جامه تو پاک و بی‌آلایش است، طبیعتاً نباید سروکاری با گازران شهر ری داشته باشی و اگر غیر این است، نشانه ناپاکی توست. در بیت زیر نیز، یغما در یک بافت تعلیمی از کلمه قصار بهره برده و به مخاطب انداز می‌دهد که چون قصاران در پی شست‌وشوی وجود خویشان باشد تا صاحب وجودی پالوده و پیراسته گردی.

با اهل صفا جز سر انکارت نیست      زبید پی شست و شو چو قصارت زیست  
(همان، ص. ۴۱۵)

### - فَخَّار:

حرفه آجرپزی یا فخاری به دلیل شرایط خاص جغرافیایی و وجود منابع اولیه فراوان در ایران از دیرباز در زمره مشاغل پررونق در مناطق گرم و خشک بوده است. قدمت فخاری به زمانی باز می‌گردد که انسان‌ها از خاک رس برای ساختن پناهگاه‌ها استفاده می‌کردند. فخاری شغل کم‌هزینه و طاقت‌فرسایی بود. آن‌ها ناگزیر بودند در گرمای تابستان، زیر آفتاب سوزان، تمام روز را کار کنند و دستمزدی که می‌گرفتند با رنجی که می‌کشیدند، برابر نبود.

یغما در منظومه طنزآمیز «خلاصه‌الافتضاح» بیت زیر را به کار برده است. خلاصه این منظومه چنین است که چند نفر شبی در کاشان به میخوارگی مشغول شدند، در این میان زنی مکاره بر این راز آگاه می‌شود و با چند نفر که خود را به «چوب نیم‌سوز» مسلح کرده بودند بر آن‌ها می‌تازند و مجبور به فرارشان می‌کنند، اما سردسته میخواران گیر می‌افتد و کتک مفصلی می‌خورد. همانطوری که فخارگان گل را لگدکوب می‌کنند، سردسته اوباش نیز لگدکوب، آن جماعت می‌شود.

چو کردش چون گل فخارگان خوب غبارتن به پای کین، لگدکوب  
(همان، ص. ۲۱۰)

### - فرَاش:

لغت فرَاش صیغه مبالغه فرش کردن است و به کسی که جایی را فرش می‌کرد، فرَاش می‌گفتند. البته چون روی فرش متعاقباً جاروب می‌کشیدند، به این جهت به جاروکش، فرَاش می‌گفتند. جاروکنشی نسبت به سایر مشاغل از رتبه پایین‌تری برخوردار بود. عطار نیز فرَاش را به معنی جاروکش به کار برده است:

بنشان از دلم غبار به می / که تویی صحن سینه را فرَاش (نقل از لغت‌نامه دهخدا)

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

در دو بیت زیر، یغما با محاکاتی که بین شغل فراشی و عاشقی خود برقرار می‌دارد، در یک لف و نشر زیبا و در یک بافت غنایی و عاشقانه، اشک خود را چون آب و مژه‌اش را چون جاروبی به تصویر کشیده است تا این گونه شرط دلدادگی و عاشقی را به جای آورد و شایسته سلطان عشق یعنی معشوق شود.

نخواهم منصبی جز آنکه باشم      کمین فراشکی آن پادشه را  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۱۰۴)

آب و جاروب کشم ز اشک و مژه منظر چشم      گر سر کلبه درویش بود سلطان را

در دو بیت زیر، فراش به معنی خدمتکار آمده است.

شنیدم باقی آن سرخیل مستان      حریف حجره خدمتکار بستان  
(همان، ص. ۲۱۱)

دریغ آن فرش برچید زمحفل      که این داغم نخواهد رفت از دل  
(همان، ص. ۲۲۸)

یکی از وظایف فراشان فرش گذاشتن و برچیدن بود که یغما در بیت بالا به آن اشاره دارد.

امروزه یکی دیگر از وظایف فراشان، نظافت امامزاده‌ها و اماکن مقدس است و بسیاری برای افتخار، جارو کشی این اماکن را به عهده می‌گیرند که در نظرشان قرب معنوی بالایی دارد.

#### - کارگل:

در دوره پیشاصنعتی قاجاریه، کارگران فصلی به دلیل عدم تخصص در کار و مهارت خاصی نمی‌توانستند، شغل مناسب در جامعه داشته باشند به همین دلیل فعلگی و کارگری از جمله شغل‌هایی بود که به قشر بی‌سواد تعلق داشت. صاحبان این شغل

درازای دریافت حقوق اندک کارهای بسیار سخت انجام می‌دهند و این رنج و زحمت کارگران در باور عامه و مثل‌هایشان راه یافته است «آدم بیکار نان می‌خورد، ولی کارگر زحمتکش خون می‌خورد» (ذوالفقاری، ۱۳۹۲، ص. ۱۹۴). سعدی در بوستان به نگاه تحقیرآمیز مردم نسبت به این شغل اشاره دارد:

غلام آبکش باید و خشت‌زن / بود بنده نازنین مشت‌زن (دهخدا، ۱۳۷۹، ص.

(۱۱۲۵)

در بیت زیر یغما ننگ دارد از اینکه توسط یک جهود به کار گِل گماشته شود و برای خویش آرزو می‌کند که اگر زاهد برای تهیهٔ خم شراب او را چون خشتی بمالد، در نظرش بسی مطلوب‌تر است از اینکه توسط یک فرد یهودی به کاری گماشته شود. زان مرا بهتر که زاهد خشت مالد بهر خم گر جهودی بالمثل دارد به کار گِل مرا (یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۱۰۰)

#### - میراب:

میراب کسی است که بر سهمیهٔ هر خانه یا باغ یا کشتزار از آب‌رود یا نهر یا قنات یا چشمه نظارت دارد و شغل او رساندن سهم آب هر کس به او در مواعدهای مقرر است (دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل «میراب»).

شغل میراب در گذشته بسیار کارآمد بود، زیرا لوله‌کشی آب نبود. میراب‌ها با استفاده از وسایل خاص، آب جوی‌ها را به طرف آب‌انبار خانه‌ها هدایت می‌کردند. در واقع میراب‌ها نزد مردم گذشته جایگاه بالایی داشتند، این شغل از پدر به پسر منتقل می‌شد. عده‌ای هم با درشکه‌های مخصوص به محله‌های مختلف می‌رفتند و در قبال گرفتن پول، آب را سطلی به مردم می‌فروختند. مردم به این درشکه‌ها، درشکه‌های «آب شاهی» می‌گفتند.

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

در بیت زیر، صائب در ضمن گله و شکایتی که از تقدیر دارد خود را چونان میرابی به تصویر کشیده که اگرچه چون میراب هزاران چشمه شیرین است، اما رزق و روزی وی چیزی جز زهر نبوده و نیست.

رزق ما از شهد چون زنبور غیر از نیش نیست      گرچه میراب هزاران چشمه نوشیم ما  
(صائب، ۱۳۷۰، ج ۱/ص. ۲۷۹)

یغما در بیت زیر در یک بافت تشبیهی و در یک کاربرد ادبی - زیباشناختی، لب معشوق را - کسی که در سخت‌دلی چون حجرالاسود، سیاه و سخت است - چون میراب می‌داند که اجاره و هزینه‌اش بسیار بالاست. با توجه به اینکه در گذشته برای دریافت آب از میراب، آب بهایی پرداخت می‌شد، تعبیر مستجار برای میراب لب، زیبا و دلنشین است.

میراب لبان و مستجارش بالاست      وان سخت سیه‌دل، حجرالاسود اوست  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۴۱۱)

#### - نعلبند:

فردی که حرفه او نعل بستن بر دست و پای حیوانات باری، برای جلوگیری از سوده شدن سُم آنان بود. نعلبندی از مشاغل پررونق زمان قدیم بود، چون هرکس برای تعویض نعل مرکب خود به آنان نیاز داشت.

چو کارت با اساس ریشخندی      کجا قصاب داند نعلبندی؟!

(همان، ص. ۲۲۴)

نعلبندی همچون قصابی کار و مهارت خاصی بود که از عهده و توان هرکسی برنمی‌آمد. به‌همین دلیل یغما در بیت بالا به مهارت خاص دو قشر اجتماعی و عدم دخالت هریک از این دو در کار دیگری اشاره دارد. در ضرب‌المثل‌ها نیز به این موضوع

اشاره شده است: «تو که نه پدرت نعلبند بوده، نه مادرت؛ چه کارت به نعل؟» (ذوالفقاری، ۱۳۹۲، ص. ۷۲۲).

#### ۳-۴. مشاغل آموزشی

##### - قصه‌خوانی و نقالی:

«نقالی» به‌عنوان یک جریان فرهنگی از زمان‌های دور در جامعه ایران رواج داشته و یکی از قدیم‌ترین روش‌های روایت داستان در کشورمان محسوب می‌شود. متون قصه‌خوانی یا نقالی جزو ادبیات عامه محسوب می‌شوند. از این‌رو، در آن آداب و رسوم و لغات کوچه و بازار زیاد مشاهده می‌شود.

از آنجایی که قصه‌گویی راهی برای ترویج دین در دوره صفویه بود. تأسیس قهوه‌خانه‌ها در این دوره، باعث شکل‌گیری و رشد ادبیات شفاهی شد. «با روی کار آمدن شاه عباس وضع دگرگون شد. او تلاش کرد نقالان دوره‌گرد را در قهوه‌خانه‌ها جای دهد، چراکه متوجه شده بود که قهوه‌خانه‌ها به مراکز سیاسی تبدیل شده است» (عاشورپور، ۱۳۸۹، ص. ۲۲۶). به‌طور کلی حرفه قصه‌خوانی یا نقالی از زمان شاه اسماعیل صفوی رواج یافت و تا زمان قاجاریه نیز این پیشه با تغزیه‌گردانی در مراسم‌های ویژه سوگواری ادامه یافت. امروزه نیز شاهد رواج این شغل در مراسم عزاداری‌ها هستیم.

در ادبیات فارسی، در سنتی که از گذشتگان و شاعران انتقال یافته است، صبا پیام‌رسان پیغام است، اما یغما در بیت زیر، با معناآفرینی تازه‌ای صبا را قصه‌گوی دردها و رنج‌ها می‌داند.

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

غارت خواهران نگر ناله دختران شنو

هان پدرانہ ای صبا قصه رسان به مادرم

(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۳۲۷)

حدیث از پهلوی سردار گو و زابروی ترکان

رہان کن قصه اسکندر و دارای ...

(همان، ص. ۳۹۳)

#### ۴-۴. مشاغل هنری

- **دُهل باز:** «دُهل طبلی بزرگ و دورویه‌ای که هر دو طرف آن پوستی از گاو دارد. به نوازندگان دهل، دهل‌زن و دهل‌باز می‌گویند» (دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل «دهل‌باز»).

رسم دهل‌نوازی از جمله رسومی بوده که در مراسم‌های مختلف انجام می‌گرفته است. دهل‌نوازی بیشتر جنبه خبررسانی داشته و باعث شور و هیجان در مخاطبان می‌شده است. «دهل به غیر از مراسم عروسی، در ختنه‌سوران، اجرای حرکات نمایشی و هنگام کشتی‌گیری نواخته می‌شد» (درویشی، ۱۳۸۸، ص. ۱۵۵). در گذشته هنگام راه‌اندازی کاروان دهل می‌نواختند تا کسانی که قصد سفر داشتند به کاروان برسند.

در برخی از مناطق ایران در مراسم سوگواری دهل می‌نواختند، اما «در شمال خراسان در سوگواری ماه محرم، نه‌تنها دهل نمی‌زنند، بلکه آن‌ها را در کیسه سیاه می‌پیچند. این کار ادای احترام به امام حسین<sup>(ع)</sup> است» (همان، ص. ۱۶۲). در ادب فارسی نمونه‌هایی بسیاری می‌توان یافت که ناظر بر این رسم بوده است. سعدی در بیت زیر در یک بافت غنایی می‌گوید: همانگونه بانگ و نوای دهل را نمی‌توان مخفی کرد، راز عاشقی نیز پنهان‌شدنی نیست. سعدی کنایه‌های ابداعی زیبایی در

این باب دارد. اینکه دهل در زیر گلیم پنهان نمی‌توان کرد، از مواردی است که شاعر در موضعی در بیت‌های خود به‌کار برده است.

دهل زیر گلیم از خلق پنهان      نشاید کرد و آتش زیر سرپوش

(سعدی، ۱۳۷۳، ص. ۳۰۲)

آواز دهل نهان نماند      در زیر گلیم و عشق پنهان

(همان، ص. ۷۰۲)

در بیت زیر یغما، استفاده از کلمه دهل‌باز، کاربرد ادبی یا زیبایی‌شناختی نداشته است. صرفاً بیان این نکته است که چگونه بانگ‌ونوای این اهل غوغا باعث شب بیداری وی شده است.

شب از غوغای رندان دهل‌باز      به چشم ما نیاید خواب خوش باز

(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۲۲۰)

#### ۵-۴. مشاغل پزشکی

##### - ماماچه:

در گذشته این شغل حرفه‌ای زنانه بود و از مشاغل موروثی محسوب می‌شد. دختران معمولاً از پانزده‌سالگی با کار کردن در کنار ماما که مادر، مادر بزرگ یا یکی از بستگان آنها بود، این حرفه را یاد می‌گرفتند. ماماها علاوه بر زایمان، به مداوای بیماری‌های زنان می‌پرداختند. وقتی زن حامله‌ای می‌خواست زایمان کند، قاصدی نزد قابله می‌فرستادند. در قدیم هم‌زمان با شروع درد زایمان، یکی از مردان خانواده پشت‌بام می‌رفت و با صدای بلند، اذان می‌گفت. اهالی محل که صدای اذان بی‌هنگام را می‌شنیدند، متوجه قضیه می‌شدند. به مسجد می‌رفتند و نماز حاجت می‌خواندند و دعا می‌کردند. اگر بچه دیر به دنیا می‌آمد، ماما با شکستن کوزه و یا شلیک تفنگ، شوکی به



بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

زائو وارد می‌کرد تا بچه‌اش زودتر به دنیا بیاید. «بچه که به دنیا می‌آمد. پس از شست‌وشو، با تکه‌ای چلوار، تن نوزاد را می‌پوشاندند این لباس را پیراهن قیامت می‌نامیدند و باید یک شبانه‌روز به تن نوزاد باشد. سپس بچه را در قنطاق سفید می‌پیچیدند و در ننو می‌خواباندند. روز هفتم تولد، قابله وقتی بندناف بچه را می‌چید، انعام می‌گرفت» (هدایت، ۱۳۴۲، ص. ۲۱).

در هر دوره‌ای به تناسب فرهنگ و حضور قشرهای گوناگون، تلقی عامه در این باب تغییر می‌کرده است، برای مثال در دوره صفویه قابلیت زن یهود برای زن مسلمان چندان نیکو شمرده نمی‌شد، اما «در دوره قاجار، کار قابلیت در شهر، بیشتر کار پیرزنان و زنان یهودی بود و از مواد عجیبی چون تخم هویج، چای قابله، عصاره افسنتین و ... برای بهبود زائو استفاده می‌کردند» (روزنامه دنیای اقتصاد، ۱۴۰۲، ش. ۵۸۰۹).

به دلیل رواج همیشگی این شغل و نیاز مردم، بالطبع این شغل نیز به دنیای مثل‌های عامه راه پیدا کرده است:

- اگر صد تا ماما هم جمع شوند، زائو بازهم درد زایمان را خواهد کشید (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۳۷۸).

باوری که نزد مردم وجود دارد، خراب شدن کار توسط دو نفر به صورت هم‌زمان است:

- ماما که دو تا شد، سر بچه کج در می‌آید (دهخدا، ۱۳۷۹، ص. ۱۳۹۲).

یغما در یک منظومه که در قالب مثنوی سروده شده است در ضمن یک تمثیل طنزآمیز، حکایت پری‌چهرزاده‌ای را می‌گوید که بعد از ازدواج، در چهره‌اش رنگ و روی آبستنی پدید می‌آید. چون مقدمات زایمان و حضور ماماچه را فراهم می‌کنند به‌هنگامه وضع حمل، بادی از این پری‌چهر خارج می‌شود و به شوهرش خبر می‌برند

جز باد چیزی نبود و از فرزند، خبری نیست. یغما در پایان این تمثیل طنزآمیز می‌گوید که در تخمه آدمی هم گوهر انسانیت پیدا نمی‌شود.

چو گردید زاینده را درد پیش      بخواندند ماماچگان را به پیش  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۷)

یکی از معانی دایه<sup>۲</sup>، ماما است که یغما در بیت زیر به آن اشاره دارد:

گسستم از همه خوبان که دایه عهد تعلق      به نافه‌ای سر عهد تو بست و ناف بریدم  
(همان، ص. ۱۶۵)

حریف جام باده آقا بابا      حریفان را همه بابا و ماما  
(همان، ص. ۲۱۲)

#### - پرستار:

از کلمه پرستار به معنای خادم و خدمتکار، در متون کهن بسیار استفاده شده است. در گذشته محصلان دینی، اولین پرستاران رسمی بودند که به‌طور رایگان از بیماران مراقبت می‌کردند. از این رو معمولاً در مجاورت اماکن مذهبی، مریض‌خانه‌ها ساخته می‌شد. هزینه درمان و پرستاری بیماران نیز از وجوهات به‌دست آمده تأمین می‌شد. چنانکه در ایران عهد قاجار در مجاورت حرم امام هشتم (ع)، مریض‌خانه‌ای دایر شده بود. در بیت زیر، شاعر از رابطه بیمار به‌خوبی بهره‌جسته و این ارتباط را به‌واسطه شبکه معنایی به شایستگی برای مخاطبش به‌تصویر کشیده است.

گفتم آن چشم و مژه گفت نه بیمارانند      آن دو وین خیل سیه‌جامه پرستارانند  
(همان، ص. ۱۳۶)

چو بشنید پیر از پرستار گفت      گران گشت با درد و تیمار جفت  
(همان، ص. ۲۵۸)

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

#### ۶-۴. مشاغل دیگر

##### - دلاله:

واسطه‌گری یکی از مشاغل پُرطرفدار در بازار معاملات است. حال اگر شخصی بین زن و مرد واسطه پیوند شود، به آن دلالی می‌گویند، معمولاً این کار را زن انجام می‌دهد که به دلاله معروف است. این شغل در اخلاق عمومی شغل پسندیده‌ای نبود. در کتاب *آداب ایرانی* چنین آمده است:

جوانی که می‌خواهد زن بگیرد مادر و خواهر جوان، به یک زن دوره‌گرد مراجعه می‌کند و به او می‌سپردند که دختر مناسبی را برایشان پیدا کند. زن دوره‌گرد به سراغ دختر می‌رود. این زن به‌عنوان فروش پارچه در اندرون‌خانه‌ها راه دارد و می‌توانست اطلاعات لازم را به مشتری خبر دهد (ماسه، ۱۳۸۷، ص. ۷۲).

در این پیشه مواردی پیش می‌آمد که دلال به واسطهٔ اغراقی که به‌کار می‌برد، موصوف به دروغ‌گویی می‌شد. همین خصیصه به دنیای مثل‌ها راه یافت: «سرمایهٔ هر کاسب پول است و سرمایهٔ دلال دروغ» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۸۴). گاهی هم دلاله در اقدامی که انجام می‌داد، متنی بر طرف مقابل می‌نهاد، چنانکه سنایی به این بارمنت دلالگان اشاره کرده است:

حکیم سنایی از دلاله چنین یاد کرده است:  
گویند سنایی که تحمل کن و خوش باش با وصلت معشوق بکش بار دلاله  
(سنایی، ۱۳۶۲، ص. ۱۰۱۱)

مولوی نیز در بیت زیر به دلالگی اشاره کرده است، با این توضیح که وقتی بین زن و مردی، وصال برقرار می‌شود، وجود دلاله، گویی زائد به نظر می‌رسد.

حاصل اندر وصل چون افتاد مرد گشت دلاله به پیش مرد سرد ...  
(مولوی، ۱۳۶۸، ج. ۲، ص. ۱۴۰۰)

در بیت زیر به شغل دلالگی بین مرد و زن اشاره شده که ظاهراً مصراع دوم حالت ضرب‌المثل را پیدا کرده است.

گفتمش یغما بماند یا رود بیرون ز بزم گفت چون وصل او فتد رخصت بود دلاله را  
(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۹۴)

### - مارگیر:

در همه دوره‌ها پیشه‌هایی وجود داشته که خاص عوام بوده و عده‌ای از طریق آن امرار معاش می‌کردند. مارگیری یکی از آن پیشه‌ها بوده است. مارگیرهای دوره‌گرد در ابتدا به منظور جمع شدن تماشاچیان چند بیتی در مدح امام علی (ع) می‌خواندند و بعد با برانگیختن کنجکاوای مردم در مورد جعبه مار به انجام کارهای سرگرم‌کننده می‌پرداختند. وقتی جمعیت زیاد می‌شد، شروع به جمع‌آوری پول از تماشاچیان می‌کردند. در بیت دوم، یغما با استفاده از آرایه تشبیه و محاکاتی که افسون مارگیران در شکار مار دارند، توانسته این بیت زیبا را بسراید. اینکه مارگیران در شکار مار افسونی داشتند، امری است که در باور عامه و فرهنگ توده از آن سخن گفته شده، چنانکه در ضرب‌المثلی به این افسون مارگیران اشاره شده است: «اول افسون مار را یاد بگیر، بعد از آن مار بگیر» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۴۱۷). یغما نیز از این ضرب‌المثل بهره برده است و می‌گوید: «کمند زلف معقرب معشوق به افسون لب‌شیرین وی گرفتار شده است».

شیخ و صوفی راست در... گی فرقی فراخ

آن خر این ... سگ این مورشوز آن مارگیر

(یغمای جندقی، ۱۳۸۴، ص. ۴۰۲)

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

چو آورد بیرلب، کمند زلف معقرب فسونگری است تو گوئی گرفته مارسپاهی  
(همان، ص. ۱۷۸)

در باورهای عامه مردم آمده است که «مارگیر را در آخر مار کشد» (دهخدا، ۱۳۷۹،  
ص. ۱۳۸۷).

جدا از بحث معرکه‌گیری، مارگیری شغلی در گذشته بوده است. مواردی پیش  
می‌آمده که در خانه‌های کاه‌گلی، ماری مخفی شده باشد و کسانی که دارای مهارت  
مارگیری بودند، مار را می‌گرفتند و خانواده‌ای را از نگرانی نجات می‌دادند.

#### ۵. نتیجه

یغمای جندقی از جمله شاعران اجتماعی دوره قاجاریه و سبک بازگشت است که  
به واسطه نام بردن از مشاغل و پیشه‌ها، معانی و مضامین هنری بسیاری را پرورده است.  
بازتاب گسترده مشاغل و پیشه‌ها در اشعار او حاکی از توجه ویژه‌اش به صاحبان  
حرفه‌های گوناگون است.

یغما در شعر خود از مشاغل و پیشه‌هایی سخن گفته است که در یک تقسیم‌بندی  
کلان به ثابت و سیار تقسیم می‌شود. هدف یغما پیش از آنکه معرفی و توضیح  
پیشه‌ها باشد در موارد بسیاری به کاربرد ادبی - زیبایی‌شناختی آن نظر داشته است تا به  
واسطه آن زمینه را برای مضمون‌پردازی‌های تازه فراهم سازد. نکته قابل تأمل در این  
مضمون‌پردازی‌ها و محاکات شعری وی این است که یغما پیش از آنکه در این زمینه  
خلاق باشد، بیشتر مقلد سنت‌های ادبی شاعران قصیده‌سرای و غزل‌سرای سبک  
خراسانی و سبک عراقی بوده است. با توجه به صنعتی شدن جامعه و رشد تکنولوژی،  
اگرچه بسیاری از این مشاغل امروزه به فراموشی سپرده شده است، اما یادکرد آن‌ها در

هنر مکتوبی چون شعر باعث ماندگاری نام و یاد پیشه‌هایی می‌شود که امروز یا نام نشانی از آن‌ها نیست و یا جز در موزه‌ها نمی‌توان از آن‌ها سراغی گرفت. به نظر می‌رسد هدف یغما از برشمردن عناوین این مشاغل علاوه بر فراهم کردن زمینه مضمون‌پردازی، گسترده‌تر کردن زمینه ارتباط با مخاطب بوده است.

#### پی‌نوشت‌ها

۱. فلک نهم. کنایه از عرش مجید که فلک نهم باشد.
۲. زن شیردهنده، قابله، ماما و زنی که از کودک پرستاری کند (معین، ۱۳۷۸، ذیل «دایه»).

#### منابع

- اسلامی ندوشن، م. (۱۳۹۸). روزها. ج. ۱. تهران: یزدان.
- جمال‌الدین، غ. (۱۳۹۷). باغ‌سازی در عصر قاجار به روایت مفاتیح‌الارزاق. منظر، ۱۰(۴۴)، ۶-۱۷.
- حافظ، س. (۱۳۷۵). دیوان حافظ. به سعی ا. سایه. تهران: کارنامه.
- درویشی، م. (۱۳۸۸). سازشناسی ایرانی. تهران: ماهور.
- دهخدا، ع. (۱۳۷۷). لغت‌نامه. تهران: امیرکبیر.
- دهخدا، ع. (۱۳۷۹). امثال و حکم. تهران: امیرکبیر.
- ذاکریزاده، ا. (۱۳۷۳). سرگذشت تهران. تهران: قلم.
- ذوالفقاری، ح. (۱۳۸۸). فرهنگ بزرگ ضرب‌المثل‌های فارسی. ۲ جلد. تهران: معین.
- راوندی، م. (۱۳۸۷). تاریخ اجتماعی ایران. ج. ۱، تهران: نگاه.
- روح‌الامینی، م. (۱۳۵۷). گرد شهر با چراغ. تهران: زمان.
- روزنامه (۱۴۰۲). دنیای اقتصاد. ش. ۵۸۰۹، شهریور.
- سعدی، م. (۱۳۷۳). غزلیات سعدی. به تصحیح م. فروغی. تهران: دیبا.

بررسی و تحلیل چگونگی بازتاب مشاغل عامه...\_\_\_\_\_آمنه بیداریان و همکاران

- سعدی، م. (۱۳۸۴). کلیات سعدی. به تصحیح م. فروغی. تهران: زوار.
- سنایی، ا. (۱۳۶۲). دیوان اشعار. به تصحیح م. مدرس رضوی. تهران: سنایی.
- شاملو، ا. و سرکیسیان، آ. (۱۳۹۹). کتاب کوچک. ۱۴ جلدی. تهران: مازیار.
- صائب، م. (۱۳۷۰). دیوان. به کوشش م. قهرمان. تهران: علمی و فرهنگی.
- عاشورپور، ص. (۱۳۸۹). نمایش های ایرانی. ج. ۴. تهران: سوره مهر.
- عباسیان، ع. (۱۳۸۷). فرهنگ سیاسی در امثال و حکم فارسی. تهران: اختران.
- عضدالدینی ملکی، س.، و محمدزاده، ا. (۱۳۹۸). آذربایجان از نگاه میسیونرها. تهران: اوحدی.
- ماسه، ه. (۱۳۸۷). معتقدات و آداب ایرانی (از عصر صفویه تا دوره پهلوی). ترجمه م. روشن ضمیر. تهران: شفیعی.
- مستوفی، ع. (۱۳۸۸). شرح زندگانی من یا تاریخ اجتماعی و اداری دوره قاجاریه. تهران: زوار.
- معین، م. (۱۳۷۸). فرهنگ فارسی. تهران: امیرکبیر.
- مولوی، ج. (۱۳۶۸). مثنوی معنوی. به اهتمام و تصحیح نیکلسون. تهران: جاویدان.
- نظامی، ج. (۱۳۷۲). کلیات نظامی گنجوی. به تصحیح ح. وحید دستگردی. ج. ۱. لیلی و مجنون. تهران: نگاه.
- نوبین اردکانی، ع. (۱۳۹۱). مناصب و مشاغل در کلیات سعدی. پایان نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی. یزد، دانشگاه آزاد اسلامی یزد.
- هدایت، ص. (۱۳۴۲). نیرنگستان. تهران: امیرکبیر.
- یغمای جندقی، ا. (۱۳۸۴). مجموعه آثار، دیوان اشعار. به کوشش س. آل داوود. تهران: توس.
- یغمای جندقی، ا. (۱۳۶۲). مجموعه آثار، مکاتیب و منشآت. به کوشش س. آل داوود. تهران: توس.

## References

- Abbasian, A. (2008). *Political culture in Persian proverbs and sayings*. Akhtaran.
- Ashurpour, P. (2011). *Iranian shows*. Surah Mehr.

- Azdaldini Maleki, S., & Mohammadzadeh, I. (2018). *Azerbaijan from the point of view of missionaries*. Ohadi.
- Darvishi, M. (2010). *Iranian organology*. Mahor.
- Dekhoda, A. (1999). *Dictionary*. Amir Kabir.
- Dekhoda, A. (2001). *Proverbs and judgment*. Amir Kabir.
- Hafez, S. (1997). *Divan Hafez*. Karnameh.
- Hedayat, p. (1963). *Nirangistan*. Amir Kabir.
- Islami Nadushan, M. (2018). *Days*. Yazdan.
- Jamaluddin, G. (2017). Gardening in the Qajar era according to Mofatih al-Arzaq. *Manzar*, 10(44), 6-17.
- Maseh, H. (2009). *Iranian beliefs and customs (from the Safavid era to the Pahlavi period)*. Shafi'i.
- Moin, M. (2000). *Persian culture*. Amir Kabir.
- Mollavy, J. (1990). *Masnavi*. Javidan.
- Mostofi, A. (2010). *My biography or the social and administrative history of the Qajar period*. Zovar.
- Newspaper. (2024). The world of economy. *Sh. 5809*, Shahrivar.
- Nizami, J. (1994). *Ganjovi's military generals. vol. 1, Lily and Majnoon*. Negah.
- Novin Ardakani, A. (2011). *Positions and jobs in Saadi generalities. Master's thesis in the field of Persian literature*. Yazd, Islamic Azad University of Yazd.
- Ravandi, M. (2009). *Social history of Iran*. Negah.
- Rooh Al-Amini, M. (1977). *Around the city with lights*. Zaman.
- Saadi, M. (1995). *Saadi's lyrics*. Diba.
- Saadi, M. (2006). *Generalities of Saadi*. Zovar.
- Saeb, M. (1992). *Diwan*. Scientific and Cultural.
- Sanai, A. (1984). *Diwan*. Sanai.
- Shamlou, A., & Sarkisian, A. (2019). *Kitabkoche* (14 volumes). Maziar.
- Yaghmai Jandaghi, I. (2004). *A collection of works, Divan of poems*. Toos.
- Yaghmai Jandaghi, I. (1984). *A collection of works, schools and origins*. Toos.
- Zakerzadeh, A. (1995). *History of Tehran*. Qalam.
- Zolfaghari, H. (2010). *A large collection of Persian proverbs (2 volumes). Meaning*.